

דוד ילין - יליד שאיננו "צבר": על מיתוס קולקטיבי ועל שונות

תרבותית

ד"ר סלינה משיח

א. מבוא

יש והלשון, בתוכה הדימוי והמטאפורה, רוקמת סיפור (מיתוס) הממסך את המציאות הממשית, וחרף זאת הוא נתפס כאמת טוטלית ומוחלטת. סיפור-על כדוגמת מיתוס ה"ילדות", שכבש את תודעת התרבות המערבית בעת המודרנית (משיח, 2000), או מיתוס ה"צבר" (אלמוג, 1997), עשויים להדגים את האופן בו המיתוס משרת את התודעה הקולקטיבית, המאמינה שהסיפור משקף מציאות אקטואלית ומצויה, אף בהיותו ביטוי למציאות רצויה.

מיתוס ה"צבר" נפוץ בישראל בין השנים 1930-1960 ובמרכזו יליד הארץ (ומי שהיגר אליה בילדותו), שהתחנך במסגרות החינוך הפורמליות והבלתי פורמליות של תנועת הפועלים (אלמוג, 1997, 13). באמצעות "מידול המציאות האנושית" בלשונו של ההיסטוריון יעקב שביט (שביט, תשנ"ח, 162), נדמתה קבוצת מיעוט ששיעורה בקרב האוכלוסייה לא עלה על 10% (אלמוג, 1997, 14), לדגם מופתי שביטא, כביכול, את הנורמות הערכיות ואת כללי ההתנהגות של כל הילידים, בני ארץ ישראל ה"טבעיים". סיפורה של קבוצת מיעוט נחשקת ומופתית זו היה לדומיננטה תרבותית, שעמעמה את קיומה של שונות חברתית/תרבותית ובתוכה את סיפורם של ילידי הארץ, שאורח חייהם לא שיקף בהכרח את הנורמות שהופצו באמצעות המיתוס.

הסיפור אודות הולדת ה"צבר", יליד הארץ השורשי דובר העברית, פטריוט, חסון ואמיץ, אוהב אדמה וטבע ונכון ללחימה ולהקרבה עצמית, ביטא את דגם הצעיר הרצוי והראוי לחיקוי, ובה בשעה שימש ערכת הפעלה פוליטית, שנועדה לגייס את הכלל לעגלת האידיאלים הערכיים של ההוגים ורוקמי הדגם המופתי: סופרים, אנשי ציבור, מורים ומחנכים שעיצבו את תכניות הלימוד והיו לסוכני תרבות בשירות הלאומיות. לאור העובדה שקבוצת ה"צברים" הייתה בגדר מיעוט בקרב אוכלוסיית הצעירים בארץ, נותרה בעינה השאלה אלו ערכים ונורמות תרבותיות ייצג הרוב, שלא נכלל באותו הדגם? מה היה הפער בין המיתוס ובין המציאות, בין הסיפור הדומיננטי אשר שרטט דיוקן לילד/ה ולנער/ה הרצויים, ובין דיוקנאות בני הנוער המצויים אך ה"חבויים"? ובמילים אחרות: מה היו הנורמות והערכים של בני הארץ שייצגו שונות תרבותית, אשר הסיפור הקולקטיבי לא נדרש לו?

בחקר דמותו של המחנך, הבלשן, הסופר ואיש הציבור דוד ילין (1864-1941), בן הארץ (דור שלישי בירושלים) ודובר עברית, אבקש לעמוד על זהותו של יליד הארץ "הקמאי" שנולד, גדל ופעל בה טרם שנפוץ הדגם התרבותי והפוליטי של ה"צבר" המיתולוגי. בשרטוט הדיוקן למי שבגברותו כאיש חינוך וכלוחם קנאי ללשון העברית, לא נשף בגחלי האידיאולוגיה שהזינה את דמות ה"צבר",

אבקש לעמוד על סגולות יליד הארץ, אשר הוא ורבים מבני דורו וממשיכיהם - דור הבנים והבנות, היו "גידולים טבעיים" לאדמתה, אך התייחדו בשונותם החברתית והתרבותית: באמונותיהם, בערכיהם ובתפיסת עולמם. הנחת המחקר היא שנורמות תרבותיות מחלחלות ומונחלות לדור הבנים, ואין דרכן להתפוגג ולהתאדות באחת. אפשר על כן, שניתן יהיה להציע שדוד ילין ועמיתיו שיקפו שונות תרבותית, שהמשיכה להתקיים בארץ ישראל בקרב קבוצות ילידי הארץ, בניהם ומי שהיגרו אליה, גם לאחר שנערכה פוליטיזציה של בני הנעורים, באמצעות המיתוס הדומיננטי המוכר כמיתוס ה"צבר". את הייחוד התרבותי הזה אבקש לבחון, באמצעות דמותו של יליד הארץ - דוד ילין.

ב. יליד וקוסמופוליט

אוריאל אופק, חוקר ספרות הילדים תיאר את דוד ילין כ"ראשון הסופרים ה'צברים'... הסופר הראשון שכתב יצירות לילדי ארץ ישראל" (אופק, 1985, 303). אין זאת, אלא, שבתיאור ילין כ"צבר", התכוון אופק לעובדה, שילין נולד והתחנך בארץ ישראל ולא באירופה, אך בתוך כך ייחס לו גם את תכונות הדומיננטה התרבותית הקולקטיבית, שנוסחה מאוחר יותר, ואשר לא ייצגה את דוד ילין ואת בני דורו, ילידי הארץ הראשונים, ה"קמאיים".

בן לדור שלישי בירושלים, נולד דוד ילין ליהושע יעלין, שאביו עלה לישראל בשנת תקצ"ד מפולין, ולאם שאביה יליד בגדד (שרח בת שלמה לבית יחזקאל יהודה מבגדד). כך התחנך על ברכי האידש והערבית, ועל מורשת התרבות האשכנזית והספרדית גם יחד.

בהקדמה משנת תרפ"ד (1924) לספר הזיכרונות שחיבר האב יהושע ילין, ("זכרונות לבן ירושלים", תקצ"ד - תרע"ח), תיאר ילין את תולדות חייו הפרטיים של האב כמראה, המשקפת את החברה ואת התקופה כולה. דומה שהרוח העולה מתוך חיי האב, עשויה לשפוך אור אף על התקופה בה חי ופעל הבן: "כי בכל היותו ספר הקורות לאיש יחיד, קורות אלה קשורים ואחוזים בתולדות הישוב בכלל, ומעורים הם בחיי הצבור הארץ ישראלי... בהיותו הוא הראשון ליהודי ארץ ישראל לעסוק בעבודת האדמה, אחד הראשונים הבונים מחוץ לחומת ירושלים, והאשכנזי הראשון למסור את בנו לבית ספר חדיש" (ילין, תשנ"א, ללא ציון עמוד). דוד ילין בוחר, אפוא, להאיר שלשה היבטים מרכזיים בחיי האב: "גאולת" הקרקע ועבודת האדמה, ובלשונו של האב: "בידי מי אשר אש אהבתם וחבתם לאדמת ארץ אבותינו בערה בקרבם" (שם; שם; 66), יוזמה, חלוציות והתיישבות (ייסוד שכונות כ"נחלת שבעה" ו"מאה שערים" בירושלים), מודרניזם והשכלה. ילין האב, "נתין אוסטריה, 'חוסה' בצל ממשלת אנגליה, קיבל אחרי כן את הנתונים העות'מאנית והיה לחבר העריה הירושלמית" (דינור, 1972, י'), נשא ונתן עם השלטונות ואף הרבה לצאת את הארץ. בשנת תרכ"ו (1861), נסע יהושע ילין ללונדון, להשיג מימון לצורך רכישת הקרקעות ב"מוצא" (ילין, תשנ"א, 44), ובשנת תרמ"א (1881) נסע להודו לבקש עזרה כלכלית מבני משפחתו. באהבת המסע ביקר ילין האב גם בהולנד, ברוסיה ובפולין, וכל זאת בשנים בהן ניתן היה לשער שארץ ישראל-פלסטינה היא מקום נידח ומבודד, אשר חמור וגמל משמשים לה רכב וספינה ואשר יושביה, שזה מקרוב התיישבו בה, לא יבקשו לצאת אותה.

מעניינת החשיבות שילין האב ייחס להשכלה כללית, הפורצת את מסגרות החינוך הדתי, המסורתי והמסותר. הוא ביקש לייעד לבנו עתיד נאור כדוגמת זה של צעירי הנוצרים היוונים, או הארמנים בירושלים, שדיברו ערבית וגם צרפתית "שבעזרתן השיגו כולם משרות טובות במשכורות הגונות בכל בתי המשפט והמוסדות של הממשלה, וגם בבתי המסחר הגדולים של האירופים בארצנו ובמצרים" (שם; שם; 130). השליטה בשפות אירופאיות, מעבר לידיעת השפה העברית והערבית (שפת המדינה), יש בה כדי להעיד על תפיסת עולם המבקשת להשתלב במרחב הגיאוגרפי ובתוך כך, להיפתח גם לעולם התרבות המערבי והמודרני. יהושע ילין ביקש שבנו יוכל "ללכת לאירופה ולהיכנס לאיזה בי"ס גבוה להשתלם במדעים, ולבור לו איזה מקצוע שעל ידו יוכל אחר כך למצוא דרכו בחיים בכבוד, ולא יהיה 'תועה בדרכי החיים' כשאר בני גילו אשר בירושלים" (שם; שם). רוח הלאומיות ה"גמישה" והאל-מקומית נאצלה על הבן, דוד ילין, שלמד בילדותו ב"חדר" ובישיבת "עץ חיים", אך זכה גם למורים פרטיים שלימדוהו צרפתית, גרמנית וערבית ספרותית. ברוח המשאלה הנאורה של האב, נסע דוד ילין בן השבע-עשרה ללונדון, על מנת לקבל את תמיכת בני משפחתו, שהיו אמורים לעזור לו להשתלב בלימודים גבוהים באוניברסיטה בלונדון. התמיכה לא ניתנה וילין חזר לירושלים, אל בית הספר "התורה והמלאכה" מיסודה של חברת כ"ח ובהנהלתו של ניסים בכר. לימים, יממש אבינועם, בנו של דוד ילין, משאלת לב דומה, יסיים את חוק לימודיו באוניברסיטת קמברידג' וישוב לארץ.

ראשוניותו וחדשנותו של בית הספר "התורה והמלאכה" שנפתח בירושלים בשנת תרמ"ב (1882), בתכנית לימודים ליברלית, שהעניקה לתלמידיה השכלה רחבה, שכללה גם מדעים וכן צרפתית-שפת העולם המערבי. מעניינת בהקשר זה התפיסה החינוכית של מוסדות החינוך של חברת "אליאנס" (בתי הספר של כ"ח), שבחזונם ביקשו לאפשר לתלמיד היהודי המודרני "להפיץ במרחקים גאון צרפת, שעשתה הרבה יותר מכל שאר הארצות לחופש המחשבה... לתת לתלמידים את ידיעת התורה ודברי ימי ישראל, בכדי שיבינו את התעודה שהוטלה על בני ישראל להפיץ בעולם את הרעיונות הקדושים של צדק, יושר ואחוה אנושית." (הלל'ס, תרפ"ח, 55). לצד מטרות אוניברסליות אלה, אמור היה התלמיד ההומניסט לרכוש השכלה שתהפוך אותו לאזרח העולם: "הדור הצעיר יחונך חינוך גופני ומוסרי ויקנה לו את התרבות האירופית, ילמד לשונות אירופיות ואז ידע דור זה לבחור לפרנסתו עסקים, שאינם מבזים את בעליהם. ואם לא יוכלו להיאחז בארצם - הרי שאר ארצות פתוחות לפניהם, ויהגרו לאמריקה או לארצות אירופה" (שם; שם; 55). רוח החינוך הייתה אם כן, קוסמופוליטית, נאורה והומאנית והתלמיד העברי נתפס כחלוץ האמור להפיץ בעולם את הרעיונות האוניברסליים של צדק, יושר ואחוה אנושית, מבלי שיוותר על מורשתו היהודית. אין ספק, שחזון זה עלה בקנה אחד עם רוח החינוך שדוד ילין ספג בבית אבא. בתמיכתו ובעידודו של המנהל ניסים בכר, למד ילין בבית הספר וגם לימד בו עברית (לצד עמיתו אליעזר בן יהודה), וערבית.

עם נישואיו לאיטה, בתו של יחיאל-מיכל פינס, התיידד ילין עם זאב יעבץ גיסו של פינס, ושלושתם: י"ח פינס, זאב יעבץ ודוד ילין, היו לימים למובילי החינוך העברי המודרני בארץ ישראל

(מייטליס, 2009, 58). עם סיום לימודיו היה דוד ילין למורה בביה"ס "למל" ובסמינר "עזרא", בשנת 1903 ייסד את גן הילדים העברי הראשון בירושלים (תגובת החרדים התפרסמה בכרוזים שדיווחו על אודות "התייסדות קיבוץ ילדים קטנים, בני שלוש וארבע עד שש בשם גן ילדים עברי... ואם אמנם לא נודע לנו מטרת הקיבוץ הזה, אך זאת נדע כי הגן הזה לא יגדל פרי קדש הילולים... ולכן הננו מודיעים ומזהירים בעם ה' שלא ימסרו בניהם לגן הילדים ולא יעתיקו ילדיהם מת"ת של תשב"ר (תינוקות של בית רבן) והחס על נפשות ילדיו יזהר מאד שלא ימסרם להגן הזה" ... שם; שם, לה), נלחם להשלטת העברית כשפת ההוראה בבתי הספר ("מלחמת השפות"), ניהל את בית המדרש העברי למורים בירושלים, היה ממייסדי וועד הלשון, נשיא הסתדרות המורים, בלשן, מזרחן, סופר, מתרגם ופרופסור לשירה ולפיוט של ימי הביניים באוניברסיטה העברית בירושלים. פעילותו הציבורית כללה את ייסוד "בני ברית", הקמת שכונות חדשות בירושלים, ייסוד בית הספרים הלאומי, נשיאות בוועד הלאומי, חברות בוועד העיר של עיריית ירושלים וסגנות לראש עיריית ירושלים ד'אז: ראג'ב ביי נשאשיבי (1920 - 1925), (ריבלין, ב' 1972; עט').

הרוח ההומניסטית שספג דוד ילין בביתו ובחינוכו הפורמלי, השתקפה בפעילותו הציבורית, האקדמית והחינוכית, אלא שרוח זו נחבטה במשבים חדשים, שבאו בעקבות השינויים הפוליטיים שהתרחשו בארץ ישראל ובאירופה. הצהרת בלפור ותחילת המנדט הבריטי על ארץ ישראל (1917) הביאו למפנה ביחסי הישוב הערבי כלפי היהודים. באורח מקביל החלה הלאומיות "הרכה", שאפינה את יושבי הארץ היהודיים, ל"התקשח" ולשאת גוון מקומי וטריטוריאלי. ילין, שגדל מילדות בשכונות לערבים, הכיר את שפתם ואת תרבותם, לא נתפס לשנאת הערבי וזאת חרף הפרעות ביהודים. העוינות שבין שני העמים לא ערערה את "אמונתו של דוד ילין בשיתוף פעולה יהודי-ערבי: 'שהרי חלק ניכר מן האוכלוסייה הערבית שוחר שלום הוא ורק מיעוטו מתנגד לנו'" נהג לומר (שם; שם; עט'). עליונות אתנית ושנאת האחר לא עלתה מתוך דבריו גם לאחר רצח בנו אבינועם ילין, יליד ירושלים (1900 - 1938). אבינועם ילין היה מזרחן ובוגר אוניברסיטת קמברידג', שהתמחה בלשונות שמיות, ושב לתרום את חלקו במפעל החינוך בארץ. רצח הבן גרר תגובת נקם, שהתבטאה ברצח ערבי חף מפשע. תגובת האב השכול למעשה הנקם שיקפה את ערכיו ואת תפיסת עולמו: "...אחרי שנרצח בני המנוח נרצח ערבי אחד מן המערב... אנו יודעים שאין עוון מתכפר על ידי עוון... לעשות מעשים מכוערים, מפני שנעשו מעשים מכוערים על ידי אחרים, אלה יהיו מעשים מכוערים יותר" (שם; שם; פה). הדברים המהדהדים אלינו מבעד למסך השנים, נשמעים רלבנטיים מתמיד וכמו מבושרים את הפלגנות הפוליטית, שהחלה לייצר אז כמו היום, מערכת מושגים שניונית המזינה תפיסות עולם אידיאולוגיות ופוליטיות נבדלות.

מה ניתן ללמוד על דיוקן האיש, על ערכיו ועל תפיסת עולמו העולים מתוך הביוגרפיה האישית, שתוארה כאן בקצרה? האם ניתן יהיה לראות בו את נציגה של חברה ארץ ישראלית, שדגלה בלאומיות "גמישה", פייסנית ומתפשרת? כפי שנראה להלן, דומה שלפנינו דגם של יליד ארצי-ישראלי, שייצג

שונות פוליטית ותרבותית, שקווי המתאר שלה אינם תואמים את הקלסטרון שנפוץ מאוחר יותר בציבוריות, בדמות ה"צבר".

זאב יעבץ התרפק בשנת תרמ"ה (1885) בהערצה על דמותו של דוד ילין, היליד ה"קמאיי", בן ירושלים הצעיר, הדובר בלשון העם העברי הקדום: "...והנה קול קורא אלי מציון, קול עלם נעים מנערי בית ישראל מדבר כלשון עמו. הקולך זה בני דוד קורא מעיר דוד?... אולי לבעבור תהייה לכלי חפץ לעמו עשה לך אלוהים שלש אלה: כי נתנך להיוולד בעיר קדשו, וייתנך חתן לאיש מופת, ויחן אותך לשון לימודים" (הארכיון הציוני המרכזי, A153/41). לימים, ימיר יעבץ את דמות המופת של הצעיר הארצי-ישראלי כמשכיל, אוהב ספר ודובר עברית, בדמות בן המושבה הלוחמני, (אברהם שפירא), עובד אדמה, נושא נשק ואמיץ, אך במכתב זה ביטא את החשיבות שייחס לשיבה לארץ ישראל, לתחיית השפה העברית ולהשכלה.

בני הדור שתוארו בשנות השלושים ולאחריהן את דמותו של ילין, ראו בו סמל לבן הדור החדש: היליד, שנולד והתחנך בארץ ישראל, אשר מיזג באישיותו את המקומי עם הקוסמופוליטי והאל-מקומי. אין ספק שבכך ביטאו לא רק את סגולותיו הפרטיקולאריות של ילין, אלא את הנורמות הרצויות ואת התכונות האידיאליות של בן הארץ, שנדמו להם כראויות יותר מכל לייצג את רוח המקום והזמן: "מחנך המחונן בנפש משכלת והרמונית, מזיגה נאה של אידיאל מזרח אירופה ואצילות קדמת אסיה. ה'רוסי' וה'ספרדי' עולים אצלו בקנה אחד, מהמעולה שבשניהם." (אושפיץ, תרצ"ט, 144). התמזגות במזרח תוך הטמעת תרבות המערב נראו, אם כן, כמאפייניה הרצויים והמופתיים של הזהות הלאומית החדשה, "שארץ ישראל החדשה הוציאה מתוכה. מזיגה של ארצישראליות ואירופיות, של מזרח ומערב, של ספרדית ואשכנזית. ומפני כן הוא שייך לא לירושלים בלבד, אלא לכל תנועת התחייה הוא - הסמל החדש והטיפוס החדש שלה." (קלוזנר, תש"ב, 185). ההיסטוריון ואיש החינוך בן ציון דינור ראה בדוד ילין "אשיות אורגנית", סמל "הדור הראשון לגרעין-עם בארץ ישראל." (דינור, 1972, יב').

דומה, שחרף העובדה שהמדובר במי שנולד בפיסת ארץ קטנה הנתונה תחת כיבוש עות'מאני ולאחר מכן בשליטת המנדט הבריטי, ייצג דוד ילין טיפוס ארץ ישראלי חדש, קוסמופוליטי ופורץ גבולות, שהתייחד בנאורות, בהומניזם, ברב-תרבותיות ובסובלנות. תכונות אלה, לא רק שנתפסו באותה העת כמופתיות, אלא שהן חילצו אותו ואפשרו אף את שותפיו לרעיון ולדרך חיים, ממוקש הקרתנות הפרובינציאלית, מקנאות דתית, מלאומנות ומאדיקות טריטוריאליות ופוליטיות. עבודת אדמה ויצרנות ביטאו עבורו מעורבות בחיי עם ועולם, שעה שתחיית הלשון העברית כלשון לאומית, לא עמדה בסתירה להתנהלות שהטיפה להכרת תרבות המזרח וגם להשכלה מערבית, שכללה בקיאות בלשון הערבית, וגם בלשונות אירופה - הגרמנית והצרפתית. ילין ביטא פטריויזם לאומי גמיש, שהעדיף מעורבות, דיאלוגיות, פייסנות ובינלאומיות, על פני התבדלות, התנשאות, פרישות ולוחמנות. פטריויזם, הרואים, קולקטיביזם ובדלנות כגון אלה שהשתקפו מתוך מיתוס ה"צבר", לא ייחדו את תפיסת עולמו, כשם שלא נמצאו ראויים לציון בידי מי שראו בו ובחבריו "גרעין-עם",

שסומן באמצעות מושגים שכללו הרמוניה, רב-תרבותיות, בין-עדתיות ובינלאומיות. למותר לציין שהערכים והנורמות התרבותיות הללו, שבו והשתקפו בדרכו החינוכית של דוד ילין, והם שהונחלו לילדים ולבני הנעורים באמצעות מפעלו הציבורי ודרך יצירתו החינוכית והספרותית.

ג. ספרות וחינוך : לאומיות עברית "גמישה" ובינלאומיות

בהיותו נער בן ארבע-עשרה החל דוד ילין כותב עברית ומפרסם מפרי עטו. הדחף לכתוב, לערוך ולהוציא לאור עיתון דו-שבועי ("הר ציון", תרל"ח-תרל"ט, 1878-1879) נולד מתוך הכמיהה של נער צעיר לרצות את האב ו"התאוה לחקות את הגדולים" (ריבלין, 1972, כד). כפי שילין מעיד על עצמו, כבר אז פרסם מכתבים בעיתוני "המגיד" ו"הלבנון" (שם; כג') ולאחר מכן אף ב"המליץ" ביטאונם החשוב של "חובבי ציון", שראה אור בפטרבורג שברוסיה. שני עניינים מרכזיים עולים מתוך מכתבי ילין לעיתוני חו"ל: האחד - הצורך שחש להתחבר עם מרכזי התרבות היהודית המודרנית באירופה. השני - ההכרה בצורך המקביל, שעלה מצד הקוראים בתפוצה, להתעדכן בחדשות מהמזרח, כלומר מארץ-ישראל. שני הצרכים שיקפו מציאות שחצתה גבולות, תוך שנשאה את רוח התרבות המערבית אל ארץ ישראל, ושבה והשיבה את קולה של ארץ ישראל אל תודעת הקורא היהודי במערב.

אפשר וניתן לראות בהתכתבות זו ביטוי ללאומיות "פתוחה", "גמישה", "מעוקרת", שאפיינה את התקופה הראשונה של הציונות בסוף המאה ה-19, כ"תנועה ללא גבולות, ללא טריטוריה וללא שיוך פיזי מוכר. מעבר למאפיינים הלאומיים הקלסיים, התנועה הייתה קודם כל טרנס-לאומית" (גולני, 2007, 93). תחושת הטרנס-לאומיות עולה מתוך המניפסט שפרסם הנער בשער שבועונו, כשהצהיר שמטרתו להיות "מבשר טוב, משמיע שלום, מודיע לבית ישראל בארצות פזורים מהנעשה והנשמע בהררי ציון ומשלום ירושלים ויושביה" ("הר ציון" בשער הגיליון). ברוח זאת צוין שמו הכפול של כתב העת בעברית - "הר ציון" וגם בצרפתית - "Harsion. Journal Hebrew". תכני השבועון עסקו בחדשות מארץ ישראל, בתוכם יישוב הקרקע ועבודת האדמה ("להראות גלוי לכל אחינו כי בני ציון היקרים אינם נרפים... וגם לא עצלים, כאשר יחרפום מוציאי דיבתם"...), וגם חדשות חוץ לארץ שפורסמו בשבועונו שראה אור, כאמור, בארץ ואשר חשפו בתוך כך את בקיאותו של הנער הארץ ישראלי, המעודכן בענייני השעה באירופה כמו גם בלשוניתיה: "מות הנסיך לולו נאפאלען... דקור משבעה עשר צאגאים. המלה 'צאגאים' הנה מלה ספרדית והוראתה כידון (ווארף - שפייעז). לערך שלושים או ארבעים רגל גובהה. לא רק שבטי הקאפרים (אשר הצולים מהם יצאו) כידון יחזיקו. רק כל פראי אפריקאנים על הכידון יחיו, גם בארץ כוש לא מוזר למו כלי-נשק זה"... (הארכיון הציוני המרכזי, A153/69(1)).

השבועון כלל גם "ספורים קטנים מתורגמים מגרמנית או מערבית, גם שירים כביכול". על "השירים כביכול" מעיד דוד ילין בביקורת עצמית סלחנית, כשהתייחס בברותו אל כתב העת של נעוריו, שהיה לו כמזכרת ילדות אשר "אלו ידעתי אז את משפטי החרוץ שהנני מותח עליו עתה, מי יודע אם הייתי מאבד עליו את הזמן שאבדתי עליו אז..." (ריבלין, 1972, כד').

בניגוד לרוח שנשבה מארץ ישראל בסיפוריהם המאוחרים של זאב יעבץ ("ראש השנה לאילנות", 1892), או חמדה בן יהודה ("מחיי היהודים בארץ ישראל", 1903), שנקטו עמדה פטריוטית, שהדגישה את השניות שבין הילד היהודי בגולה ובין ילידי הארץ האמיצים והאותנטיים (משיח, 2000, 137), לא ניכרה אצל ילין, בן הארץ, תחושת התנשאות, בידול או עליונות תרבותית. ברוח ההשכלה ותרבות אירופה תיאר לדוגמה את הטבע ואת הילדות, כתקופת התום והשמחה המשוחררת ממכאובי הברות. כך בשיר "כנף רננים" משנת תרל"ח, שאפיין אף את כתיבתו המאוחרת: "מפאתי צפון קרב בשאוננו החורף / והקיץ הנעים פנה לו עורף... // שכב בני שכב בני! תנומה תן לעפעפיך. / שכב בשמחה והסר יגון מלבך... // חלץ עצמותיך טרם תהי לאיש, / כי אז...הה!...אליך יעופו חיש/ צרות אחרי צרות ידלקון / - איי! - איש רעהו ידחקון" ... (הארכיון הציוני המרכזי, A153/69).

רוחה של לאומיות "רכה" או "טרנס-לאומיות", עולה אף מתוך מקראות הלימוד שחיבר ילין בברגרותו. התודעה הלאומית שהשתקפה מתוך השאיפה והמאבק להנחלת הלשון העברית, לא לוותה אצלו בפטריוטיות שבטית. פטריוטיזם מעין זה ייצר דימויים שכללו את דיוקן הילד הארץ-ישראלי הרצוי, כהיפוכו החיובי של הילד הגלותי השלילי, שעה שמקראות הלימוד של דוד ילין, "לפי הטף", הדגישו את הכבוד שייחס לילד היהודי, "הגלותי" כביכול, שלמד עברית וחי מעבר לים. בהצנעת קדימות הנמען הארץ-ישראלי, ובאורח התואם את תפיסת עולמו האוניברסלית וההומניסטית, מתח ילין קו משווה בין ילדי-ילידי הארץ ובין ילדי העולם כולו.

לפי הטף: המקראות הראשונות של "לפי הטף" למורה ולתלמיד, ראו אור בשנים תר"ס-תרס"א (1900 - 1901) בהוצאת "תושיה". תכליתן "להורות את ילדי ישראל לדבר מבלי עזרת תרגומים" (ילין, תרס"ז, בכריכה), כלומר ב"שיטה טבעית". ה"שיטה הטבעית" בהוראת הלשונות הזרות, שדוד ילין הביא לשכלולה, דגלה בהוראת הדיבור כתנאי מקדים ללימוד הכתיבה והקריאה כי "לא מהספר ילמד ילד קטן ראשית למודי השפה כי אם מהדבור החי" (ילין, תרס"ז, V). המקראה הציגה קטעי קריאה הלקוחים מניסיון החיים ומהווי החיים הקרוב של הילד, ודגלה בהפעלת החושים ובשילוב ההתנסות הפעילה: "...קח אתה, דוד, צתית והדלק (הצת) אותה. (מדליק). נשוף בפיך (נושף). איה הלהבה? הלהבה כבתה...אל תשחקו בצתיות, פן תשרפו ידיכם ובגדיכם וכל אשר לכם! ילדים קטנים לא יגעו בצתיות" (שם; שם; 23).

דגש הושם על "לוחות תמונות מיוחדות" - כלומר על האיורים שליוו את המקראות לצורך המחשה וקרוב המושגים המופשטים לתודעת הילד הלומד. יותר מכל מעניינת העובדה, שאף שהמקראות נכתבו בארץ-ישראל ונועדו לשמש את ילדי הארץ, הרי שבין אם המדובר בנוף עירוני הכולל "חדר שינה", "כתת לימוד", "חדר אוכל" או "טחנת קמח ומאפייה", ובין כשהמדובר בטבע ובבעלי חיים, שיקפו האיורים הווי חיים ונוף אירופאים. דיוקנות הנערים והנערות שבאיורי המקראה רחוקים מהדמות הארץ-ישראלית הטיפוסית, שתהייה בתוך פחות משלושים שנה לדומיננטה תרבותית, במרחולו של נחום גוטמן. הפנייה, אף היא מתייחסת אל הילד המתגורר באירופה ובאמריקה. הסעיף העוסק, לדוגמה, בנושא ה"עיר", מנחה את המורה לשנות את הוראת המשפט בעברית, בהתאם לשם העיר (מוזכרת בסוגריים),

שבה נלמד השיעור: "האנשים האלה הם התושבים, תושבי העיר. אנחנו תושבי (ירושלם), והאנשים היושבים ב (יפו) הם תושבי (יפו). ליושבי הערים נקרא עירוניים, וליושבי הכפרים נקרא כפרים. ביושבי הערים יש סוחרים ובעלי מלאכה, ויושבי הכפרים יעבדו את האדמה (הארץ). אלה הם האיכרים עובדי האדמה" (שם; שם; 57). ההקשה אם כן, הנו יהודי-לאומי, אך לא מקומי, טריטוריאלי, פטריסטי ומתנשא. רוח ההשכלה שורה על המקראות והיא מתבטאת בגישה מודרנית, המתחשבת בגילו של הילד תוך שהיא מפיצה ערכים אוניברסליים, דוגמת חשיבות העבודה (בתוכה עבודת האדמה), חריצות, נאורות והשכלה, עשיית הטוב והקניית הנימוסים וההתנהגות הנאותה. להיבט חוצה גבולות זה הד בהתכתבות הבינלאומית, שדוד ילין קיים בשנים 1889 - 1902 עם רוכשי המקראות, שהגיבו, ביקשו, עודדו והחמיאו על גב גלויות שנשלחו אליו מרחבי תבל לירושלים ("פלסטינה - אסיה הקטנה"), ("גלויות מרוסיה, מבולגריה, מצרפת, מאוסטריה, מאמריקה ומהודו. הפנייה נעשתה בעברית, וכתובת הנמען צוינה בד"כ בצרפתית: לדוגמה, "אדון דוד ילין, מורה לעברית ולערבית בביה"ס הישראלי לתורה ולמלאכה בירושלים (אסיה הקטנה)". (הארכיון הציוני המרכזי A.153/118). יש מי שמצאו במקראה "לפי הטף" חסרונות, דוגמת הקובלנה של אליאס מילאך מביאליסטוק, שכתב בשנת תרס"ב (1902): "אחי הנעלה היושב בסתר לבבי... דוד ילין" ... מחירו של הספר "יקר מאד שלא נשמע כמוהו לספר מתחיל. התרגילים שהוא נותן לכל אות חדשה... מעטים הם... שגגה גדולה שלא נתנו מקום לספורים קטנים לפי רוח ילדים רכים..." (הארכיון הציוני המרכזי, A.153/118). הכותב הרהוט מבקש שהדברים יתוקנו במהדורות הבאות...

הדרישה לספרי המקראות של דוד ילין כללה גם את "מקרא לנערי בני ישראל", שנכתבה עבור הנערים הבוגרים, והקדימה את פרסום "לפי הטף". למרות שאין המקראה נעדרת סממני לאומיות, הרי שאף בה, כפי שנראה להלן, בולט הממד האוניברסלי והעל-מקומי.

מקרא לנערי בני ישראל: "מקרא לנערי בני ישראל" והספר הנלווה לו "ארץ אבותינו", ראו אור בדפוס לונץ בירושלים, בהוצאת בית הספר "התורה והמלאכה", בשנת תרמ"ט (1889). לאור העובדה שהייתה זו המקראה השנייה שיצאה בהוצאת בית הספר (את הראשונה חיבר ילין בשנת תרמ"ז, יחד עם עמיתו להוראה בבית הספר, אליעזר בן יהודה), סביר להניח שהיא נועדה לשמש את תלמידי בית הספר. תת-הכותרת של המקראה מצביעה על התכנים שכללה: "תולדות גיבורי ישראל, משלי ישראל, מוסר תורת ישראל ופרקים רבים מתולדות עמנו וגדוליו". (ילין, תרמ"ט). מטרת הספר הייתה "להחזיר" את התלמידים אל ההיסטוריה הלאומית, וגם לטעת בהם מידות מוסר אוניברסליות, לצורך שכלול נפשם כאינדיבידואלים, וטיפוח יחסיהם עם הסובבים אותם ועם בני עמם: "ידע הנער... את חובותיו לעמו, למשפחתו, לרעיו ולנפשו". (שם; שם; ללא ציון עמוד).

הדגש שהושם על תולדות ישראל, לא מעם לדעתו של המזרחן והמחנך יוסף ריבלין, את הרוח הליברלית, שעלתה מתוך המקראה. את השראתה שאבה לא "מספרי הלימוד האירופאים, כי אם המעולים שבמזרחים. כיסוד הונחה בה שיטת ספרי הקריאה הערבים 'מגאני אלדב', שבהם למד תחילה ומתוכם גם לימד דוד ילין את תלמידיו ערבית. 'האדב' מושג הכולל בתוכו 'תרבות', 'מידות',

'מוסר', 'נימוס', וגם 'ספרות' היא מטרת הספר" (ריבלין, י', תרצ"ט, 150). ההיבט הלאומי התבטא, אם כן, בפרקי העבר ההיסטורי שתיאר גיבורים הרואיים כדוגמת יהודה המכבי ובר-כוכבא, וגם אנשי רוח כר' עקיבא, הרמב"ם ור' יהודה הלוי. שיר מודרני יחיד של המשורר פומפינסקי, מציין את כיסופי הלאומיות המודרנית לארץ בה "רימון פורח, תמר והדס רום ישאו כפיים... ונפשנו המרה לה כלתה נכספה" (ילין, תרמ"ט, 93). לטענת ריבלין, שכתב את הדברים בשנת תרצ"ט (1939), בעת שהתייחס לספרי הלימוד הראשונים של דוד ילין, חסרים היו ספרי הלימוד של אותה העת, את "ענייני המזרח וחיי הערבים" (ריבלין, י', תרצ"ט, 150) - עובדה המצביעה על החשיבות שייחס ריבלין, שהיה בדומה לדוד ילין, יליד הארץ ובן ירושלים, להכרת תרבות המזרח, כאמצעי להשתלבות בה. המקראה של ילין באה למלא את החסר בתחום זה, באמצעות תרגומים מהשירה הערבית, מאוצר המשלים של תרבותה, בתיאור חיי היהודים בתימן וכן בסיפור התגירות בני חימ'ר, בתוכם המלך, שהשליך "את אליליו ותייהד ויצו גם על כל אנשי חילו כי יתייהדו כמוהו" (ילין, תרמ"ט, 19). ברוח דומה, כללה המקראה גם את תיאור חיי המשורר היהודי-ערבי שמואל בן עדייה, ובכך שיקפה מגמה פייסנית, שביקשה לקרב את התלמיד הארץ-ישראלי, וגם את התלמיד היהודי בקהילות אירופה, למרחב הגיאוגרפי-תרבותי, של ארץ ישראל ובתוכו תרבות המזרח. בפתחותה ובנכונותה להכיל את תרבות ה"אחר", בהיעדר עוינות כלפי הערבי ורגשות התנשאות אתנית, ייצגה המקראה תפיסת עולם חינוכית ופוליטית, שהייתה בגדר חידוש באותה העת. גישה זו התקבלה בסיפוק בקרב קהל הקוראים שמעבר לים, כפי שעולה מתוך מכתבו של "מורה לשפת עבר" מבולגריה, שביקש בשנת 1889 מ"מחבר ה'מקראות לנערי בני ישראל' עם 'ארץ אבותינו'... לשלחני 15 מקראות ולהודיעני את מחירם הראוי והקצוב... שהם נחוצים לבית ספרנו..." (A 153/118, הארכיון הציוני המרכזי). וכן מתוך בקשתו של מי שמכנה עצמו "תלמידו המברכו והמכבדו כערכו הרם", חיים משה קריספין, המבקש בשנת תרס"ב (1902) לדעת מה מחיר המקראה "לפי הטף", וגם את מחיר "מפת ארץ ישראל - Carte de Judee" ומחיר הספר ללמד בו את מפת הארץ.

חיים משה קריספין: גלויה ותוכנה: (A 153/118, הארכיון הציוני המרכזי)

מאסקוב י"ז אדר א' במתקן
לכבוד הארון דוד ילין ה"ו
ארון נכבד

אחרי צרכי בשלום הנני מתכבד לכתוב לך בפעם הראשונה
לצורך שיודיעני צדי הוואר המוזר כמה הוא מחיר
מפניו לפי הסק"ס ספרי המורה וספרי התלמידים
כל ה"ד חלקים בצ"ד זנב. וגם אורות ה"ב מיל
תקומי חזקה שיחזק אחרי דברי ויעשה לי החסד
הזה. וגם אם יש לך איזה ספרים אמרים יודיעם
נא לי שם ומחירם. יוכל היות שבמשך הזמן
נעשה ליתר עסק טוב עם ארוב. אם נמצא
תחת ידו. מפת ארץ ישראל "Carte de Judée"
יודיעני נא גם את מחירו גם עם מחיר הספר
לצורך בו את מפת הארץ. בפעם אחת

הענקתיו בשלוחתי העצמות לכל סמוך לצי
ובטוח שמעב יסלח לעבדו שלא יען מיס הולו.
אל נא יאמר להשיבני דבר די הזמן שיכל
לצבורן להליכת וניאלת המכתב ולא יסב
שיאמר עוד יותר. יקבל נא את צרכי
כל מיניו המצרכי והמכבדו בערכו הכס

במחתי
בגשי צוד ויקר
חיים מאה קדישין
Haim M.
Crispine à Haslova
Bulgarie

סיפורים ושירים: הלאומיות ה"גמישה" המשתקפת מתוך מקראות הלימוד של דוד ילין, מתבטאת אף בשירון הראשון לילדים ולנוער שפורסם בארץ ישראל (אופק, 1985, 303), וכן בסיפורים ובשירים שנמצאו בעיזבון. "**אוסף שירים לילדים**", שמרבית שיריו לוקטו מתוך עיתון הילדים "עולם קטן" (וינה, 1901), נועד לשרת בעיקר את ילדי ארץ ישראל. כהצהרת העורכים, דוד ילין וח"ל זוטא, הקובץ נערך "בהרגישנו את החיסרון הגדול בספרי שירים לילדים קטנים. נגשנו אל העבודה לבור מספרותנו החדשה...אוצר שירים קלים בסגנונם ונעימים בתכנם לרוח קוראיהם ולומדיהם" (ילין וזוטא, תרס"ה, ללא ציון עמוד). בשירון, המכיל גם משלים ופתגמים, מופיעים עשרה שירים המשקפים את תפיסת הילדות הרומנטית באירופה, דהיינו, את הזיקה שבין טבע, ילדות ותום. שיר אחד בלבד ("אליהו הנביא" מאת א. לוי) מתייחד בגישה לאומית, שיש בה משום פנייה פרטיקולרית, נטולת הממד האוניברסלי, שציינה כאמור את תפיסת הילדות באירופה: "**לנו, בנים, ילדי חמד, יש אב זקן...// אליהו הנביא הוא - שעלה / עלי רכבי אש לשחקים; / ומאז לא יעזבנו / ויבקרונו פה לפרקים...// ובקול חדווה: 'הנה, בנים!' יכבדנו מכל פינה; / ואנחנו אחריו נרוץ / אל ארצנו בגיל ורינה.**" (שם; שם; 26-27).

שירים וסיפורים המצויים בכתב יד, אשר נועדו בחלקם לשמש כטיוטות לספרי הלימוד, מבטאים אף הם לאומיות גמישה ו"מעוקרת", בהן מתוארת ארץ ישראל כמושא כיסופים, אך לא כטריטוריה הטעונה משא אידיאולוגי גיאו-פוליטי, שנועד לגייס ללחימה. פטריוטיזם הקשור לגבולות, לשורשיות, לראשוניות, לבעלות על הקרקע ולהצגת הערבי כאויב, אינם עולים על הפרק כלל. את ילדי השעשועים העבריים יש לחנך לתרבות, לחריצות, לעמל, להשכלה ולנאורות, שעה שלימוד הלשון העברית ייעשה בשיטה "טבעית" התואמת את הילדות ה"טבעית". לנוכח הטבע המצטייר בהקשר זה באופיו האוניברסלי מוצגת אף הילדות הארץ ישראלית, כנטולת קווי מתאר פטריוטיים ופרטיקולריים.

הטבע בשיר "שדמות ציון" לדוגמה, מתרחש בשדות ירושלים, אך יכול היה באותה המידה, לשמש תפאורה אידילית ופסטוראלית, לרועה הצאן בשדות אירופה. העלם המקומי מתואר כ"**יפה, נחמד, יפה עיניים.../ עינו כיונים על מעין גנים...// בנאות דשא רבצו הכבשים / כאילים רקדו בני צאן ותיישים...// מה נחמד המראה פה תחת שמים! / מה יפו השדות! שדות ירושלים...// כה קרא העלם וישיר שירים / ולקול זמרתו ענו הצפרים.**" (הארכיון הציוני המרכזי, A/153/90). באורח הדומה לרוח השיר הזה, אין הציפור בשיר "הציפור" משנת 1891, משמשת מטאפורה לכמיהה לריבונות ולשחרור לאומי, אלא ביטוי אינדיבידואלי לערגה אל הנישא, הרחוק והשמימי. הדובר, אשר שחרר את הציפור מכלובה, עוקב אחר מעופה ו"בהתעופפה שם במרומי רקיע / נתנה בשיר קולה ותריע, / כמו נשאה בעדי תפילה לאל שמים." (הארכיון הציוני המרכזי, A/153/90). כארבעה עשורים לאחר מכן, בשנת תרצ"ב (1932), יגייב ילין בכאב לנוכח הניסיון להחליף את נעימת ההמנון הלאומי "התקווה", בנעימה אחרת. בתוך כך יקבול על השינוי שערכו יושבי הארץ, שהמירו את שורות השיר המקורי: "**לשוב אל ארץ אבותינו / עיר בה דוד חנה,**" בטורים "להיות עם חופשי בארצנו / ארץ ציון וירושלים."

"לכתחילה", סבר ילין, "לא צריך לשנות כלל, כי בדברנו על החזרה לארץ ישראל, אין כוונתנו עלינו היושבים בארץ ישראל, כי אם על העם כולו, שעוד טרם שב. אבל אם כבר שינו הן צריך היה לשנות באופן שלא יהיה שיבוש גם כנגד חוקי הלשון ושימושה" (הארכיון הציוני המרכזי, A153/97). את השיבוש הלשוני שמצא בשורה "התקווה שנות אלפיים", הציע לתקן ב"זאת תקוות שנות אלפיים". מעבר לרגישות הלשונית, מעניינת ההערה המעניקה קדימות ל"עם" שטרם שב מכל הגלויות לארצו, על פני "עם חופשי בארצנו". שינוי שביטא ב"התקווה" בשנת תרצ"ב (1932), את תחושת המצוקה הקיומית של בני הארץ, שנדרשו להתמודד עם תביעותיו של עם אחר על אותה פיסת מולדת.

הסיפורים שחיבר ילין מתארים בדומה לשירים, את הזיקה שבין הילד והטבע, תוך שהם מקנחים במוסר השכל, האופייני לספרות הילדים של אותה העת. בסיפור הקצר "הבקר" (1891), שולחת השמש "קווי אורה אל כל עבר להעיר ישנים משנתם". היא מעירה את הציפור, התרנגול, היונים, הדבורים היוצאות לעמלן ו"אז יזרח קו אור על מיטת הנער העצל ויתאמץ להאירו: עד מתי עצל תשכב? מתי תקום משנתך? אך הנער התהפך על צידו השני, הליט פניו בידי ויירדם עוד הפעם. וכל היקום פנה כבר איש לעבודתו. הדלת תסב על צירה ועצל - על מיטתו" (הארכיון הציוני המרכזי, A153/90). סימני שאלה צוינו מעל למילים העבריות, שדוד ילין לא היה בטוח בכתיבתן, (ראו מדור "מילי מילים" בחוברת זו), אך מעבר לכך היה הסיפור "בינלאומי" ברוחו ובתכניו המהדהדים את הגישות החינוכיות ואת תפיסת הילדות והטבע, שרווחו באותה העת באירופה ובתרבות המערב.

בסיפור "אור הבקר" יוצאים האב ובנו יוסף את שער העיר, לצפות בטבע ובאיילת השחר: **"הביטה וראה בני, הנה חוורו פני השמיים ורובבות הכוכבים המציצים יאספו עתה נוגהם אחד אחד. זאת היא עת השחר."** לנוכח ההוד שב"אגן השמש" ו"רינת הבקר", מסתיים הסיפור במבע לאומי-דתי, שאין בו כדי לעמעם את הרוח האידיאלית והאידיאלית, נטולת הגוון הפטריוטטי-מקומי: **"לב מי לא יתרומם לכל המראות היפים האלה? לב מי לא ימלא חפץ ותשוקה לשפוך שיח לפני אדון עולם?"** (הארכיון הציוני המרכזי, A153/90).

ידידה, בדומה ליוסף, מייצג אף הוא את גלריית הילדים ה"טובים", והוא משרטט בפני הקוראים (בסיפור "ידידה"), את דיוקן הילד הרצוי כ"ילד בן תרבות" (A153/90). מעלותיו של הילד, בן התרבות, כוללות בין השאר את התכונות הבאות: "לעולם לא ישקר", "בראותו כי אין דעת אחרים כדעתו, לא יעמוד על דעתו בעקשנות", "לא ילעג לאיש". לצד כל אלה, דפוסי התנהגות, שדוד ילין מצא לנכון למחקם, כגון: **"על הרצפה לא ירק לעולם"**, **"בשבתו אל השולחן לא ישחק בסכיני ובמזלגו"**, **"את העצמות ואת... לא ישליך ארצה אך שים שימן על קצה קעריתו"**, **"את הבשר לא ישים אל פיו באצבעותיו, ואם לא ידע איך יאכלו דבר, ושם... לראות איך יאכלו האחרים, ואכל גם כן הוא..."** מעניינת תוספת המילים בשפה הצרפתית, שנכתבו מעל למילים ולביטויים בעברית.

B L E

ישיבה

הישיבה היא בית
האבות, והיא
המקום שבו
הנפש נמצאת
במצב של
הרמוניה.

הנפש היא
המקום שבו
הנפש נמצאת
במצב של
הרמוניה.

הנפש היא
המקום שבו
הנפש נמצאת
במצב של
הרמוניה.

הנפש היא
המקום שבו
הנפש נמצאת
במצב של
הרמוניה.

הנפש היא
המקום שבו
הנפש נמצאת
במצב של
הרמוניה.

הסיפורים מן העיזבון דוגמת "הפרש", "הספר", תמונת "ילדים משחקים בשקדים", או תמונת "ילד ואמו" מעידים אף הם על קיומו של תואם בין דגם הילדות, שהצטיירה במקראות הלימוד העבריות שהתפרסמו באותה העת באירופה, ובין זה העולה מתוך הטיטות הרבות שנמצאו בעיזבון של דוד ילין. בסיפור "ילד ואמו" לדוגמה, האם מבטיחה לילדה הטוב שתקנה לו סוס קטן, לכשיגדל. הסוס - סמל חדר הילדים המודרני באירופה, והילד, מתוארים באופן הבא: **"מתג בפיו, ושוט אתן לך בידך. ורכבת על סוסך הקל, ורץ, ודהר, ועף כברק ועף כרוח, וכי תיעף ועצרתו במתג ושבת הביתה לנוח"** (A153/90, הארכיון הציוני המרכזי).

דיוקן ילדות ארץ ישראלית פטריוטית, מתבדלת ומתנשאת, החוצצת בין ילדי הגולה ובין ילדי ארץ ישראל, לא עולה מתוך תיאור זה, כשם שלא הצטייר בהם דיוקן הילד, בן הארץ השורשי והאמיץ, "הצבר" הבז ל"בן התרבות" הקוסמופוליטי, המנומס והצייתן.

דוד ילין שגדל במזרח והכיר את לשונו ואת תרבותו של המרחב הגיאוגרפי בו חי, ייחס חשיבות לתרבות המערב. את בנו אבינועם ילין שלח להשתלם באוניברסיטת קמברידג', (בדומה לבן עמיתו של ילין, השותף למפעל תחיית הלשון העברית, איתמר בן אב"י, "הילד העברי הראשון", שסיים אף הוא את חוק לימודיו באוניברסיטה בברלין, ולילידי הארץ האחרים, שהשתלמו באוניברסיטאות בחו"ל). עובדה זו לא מנעה מהצעירים לשוב לארצם ולהמשיך במפעל בו החלו ההורים. אפשר שרוח זו, שהיה בה מה"טרנס-לאומיות" וממשב ערכי ההומניזם האוניברסלי, נדונה להשתקה לנוכח המאבק הפוליטי-קיומי, שהחל להתחולל בארץ ישראל. חרף זאת, אפשר שהשונות החברתית-תרבותית שהשתקפה מתוך חייו ותפיסת עולמו האידיאולוגית של דוד ילין, הופצה, הונחלה והמשיכה להתקיים בפועל, בעיקר בקרב בני הנוער העירוני, לצד דגמים תרבותיים אחרים, שיוצגו באמצעות בני הנוער של ההתיישבות הכפרית.

הילדים ובני הנוער שלמדו בארץ ישראל בשנים 1889-1933 סווגו במחקרה של נירית רייכל (רייכל, תשנ"ז), באמצעות שני דגמים עיקריים. האחד "רצוי": דגם התלמיד הארץ-ישראלי שייצג באותן השנים את אידיאל ילדי האיכר העברי, הפועל וחבר הקולקטיב, השני: הדגם ה"מצוי". דגם התלמיד הרצוי היה, כאמור, מיעוט בקרב בני הנוער כולם, אך מיעוט זה תאם את האידיאלים ואת הנורמות האידיאולוגיות של ההתיישבות הכפרית, והוא ייצג את הגבורה, הקרבה לאדמה ואת הפניית העורף להשכלה ולתרבות האירופית. לעומתו, הדגם "החבוי", ייצג את התלמיד המצוי, שהיווה רוב בקרב צעירי הארץ, אך "לא עוצב על ידי פרוגרמות מוצהרות, אלא צמח מתוך המציאות החברתית-תרבותית והחינוכית של ה'שוב החדש' מראשיתו... המשך לנטייה להשכלה שרווחה בחברה היהודית המודרנית באירופה" (שם; שם; 87).

קולם של בני נוער "מצויים", שרכשו חינוך ליברלי והומניסטי בהשראת החינוך האירופאי, דמם לנוכח המציאות הפוליטית החדשה, שהתהוותה בארץ לאחר מלחמת העולם הראשונה. ערכים ליברליים והומניסטיים התגלגלו במבע לאומי פרטיקולרי, תואם זמן ומקום (שטרנהל, 1995, 27), אך

חרף זאת, סביר להניח שהמאפיינים שייצגו שונות תרבותית, המשיכו להתקיים בשולי הדגם התרבותי הדומיננטי, ולא אבדו. דוד ילין עצמו, כמוזכר אצל רייכל, (רייכל, תשנ"ז, 88-89), הציע בשנת 1906 תכנית לימודים נפרדת, המותאמת לתלמידי שתי האוכלוסיות: אוכלוסיית בני הכפר ואוכלוסייה בני העיר. זאת, מתוך שייחס קדימות להשכלה רחבה, ללימוד שפות אירופה ולמדעים שבהם, כך הניח, יתעניינו יותר העירוניים, שעה שהכפריים יעדיפו תוכנית לימודים שונה. אלא שהצעתו, שביטאה את תפיסת עולמו החינוכית לא התקבלה, כשם שהוא וילידי הארץ, "בני תרבות", לא היו חלק מהאידיאל הלאומי המקומי, אותו ייצג "הילד הרצוי", האמיץ והדוקרני. סיפורו המיתולוגי של דגם אחרון זה, שימש מסגרת-על, שבאמצעותה ניתן היה לסגל את החברה למציאות פוליטית חדשה, ולגייסה לפעולה. אך כאמור אפשר, שצאצאי הדגם התרבותי של היליד "הקמאי" ו"החבוי", מי שייצג שונות תרבותית, הם המשתקפים אף בימינו, מתוך הקלסטרון התרבותי של יליד הארץ הפוסט-צברי.

הערות ביבליוגרפיות

- אופק, א'. (1985). **לקסיקון אופק לספרות ילדים**, כרך א', תל-אביב, זמורה ביתן.
- אושפיז, י'. (תרצ"ט). "ר' דוד בר' יהושע יעלין נ"י. קוים וצינונים לדמותו ולארחו", **הד הגן**, גל. ח-ט, ירושלים, עמ' 141-145.
- אלמוג, ע'. (1997). **הצבר - דיוקן**, תל-אביב, עם עובד/ ספרית אופקים.
- גולני, מ'. (2007). "ביוגרפיה קבוצתית - קוים לתולדותיה של ההנהגה הצינונית-הישראלית", **על המנהיגות הצבאית**, ערך פ' יחזקאלי, משרד הביטחון, עמ' 92 - 112.
- דינור, ב.צ'. (1972). "דוד ילין. (שרטוטים מדרך חייו וקוים להערכה)", **כתבי דוד ילין בשבעה כרכים**, כנס והדיר ב' ריבלין, כרך א', ירושלים, ראובן מס.
- הלל"ס, ש'. (תרפ"ח). "מקוה ישראל", **לנוער. ספרית ארץ ישראל של הקרן הקיימת**, תל-אביב, אמנות.
- ילין, ד'. (תשנ"א). "הקדמה" **זכרונות לבן ירושלים. תקצ"ד-תרע"ח**, מאת יהושע ילין, ירושלים, אריאל.
- ילין, ד'. (1878). "שדה צופים", **הר ציון**, הארכיון הצינוני המרכזי (1) A153/69.
- ילין, ד'. (1878). "כנף רננים", **הר ציון**, הארכיון הצינוני המרכזי (1) A153/69.
- ילין, ד'. (1891). "שדמות ציון", "הצפור", "הבקר", "אור הבקר", "ידידיה", "ילד ואמו", הארכיון הצינוני המרכזי, A153/90.
- ילין, ד'. (תרמ"ט). **מקרא לנערי בני ישראל**. ירושלים, הוצאת בית הספר התורה והמלאכה אשר לחברת כל ישראל חברים, בדפוס א.מ. לונץ.
- ילין, ד'. (תרס"ז). "הקדמה", **לפי הטף**. ספר להורות את ילדי ישראל לדבר עברית מבלי עזרת תרגומים. ספר המורה, חלק ראשון, מהדורה שנייה, ורשה.
- ילין, ד'. וזוטא, ח.ל. (תרס"ה). **אוסף שירים לילדים**, ירושלים בדפוס הרא"מ לונץ.
- ילין, י'. (תשנ"א). **זכרונות לבן ירושלים. תקצ"ד - תרע"ח**, ירושלים, אריאל.

יעבץ, ז'. (תרמ"ה). "מכתב לדוד" הארכיון הציוני המרכזי (A153/41).

מייטליס, ע'. (2009). **דוד ילין-ביוגרפיה: להבנת המעבר מחברה משכילית מתונה לחברה הלאומית החדשה**, חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", הוגש לסנט אוניברסיטת בר-אילן.

משיח, ס'. (2000). **ילדות ולאומיות. דיוקן ילדות מדומיינת בספרות העברית לילדים 1790-1948**, תל-אביב, צ'ריקובר.

קלוזנר, י'. (תש"ב). "מפעל חייו של דוד ילין", **לשונונו**, י"א, עמ' 179-185.

ריבלין ב'. (מכנס ומהדיר). (1972). **כתבי דוד ילין בשבעה כרכים**, כרך ב', ירושלים, ראובן מס.

ריבלין, י'. (תרצ"ט). "ספרי הלימוד הראשונים של דוד ילין", **הד הגן**, ירושלים, עמ' 149-151.

רייכל, נ'. (תשנ"ז). "שורשים" או 'אופקים': דיוקן התלמיד הארץ ישראלי הרצוי בשנים 1889-1933", **קתדרה**, 83, עמ' 55-96.

שביט, י'. (תשנ"ח). "הצבר - קבוצה דורית סוציו-תרבותית או דמות מיתולוגית", **קתדרה**, 86, עמ' 159-164.

שטרנהל, ז'. (1995). **בנין אומה או תיקון חברה?**, תל-אביב, עם עובד/ ספרית אופקים.